

obmezuje se, jak již bylo výše naznačeno, na výkony přípravy a metodického sbírání i kritického zkoumání domácí látky statistické v institucích výše vypsanych, v řízení a reorganizaci jejich a v prvním více méně dle vědeckých hledišť prováděném zpracování a publikování. V publikacích těchto nalézají se mnohé, jež mají nepopíratelnou vědeckou hodnotu. Co ze statistických publikací českých padá mimo tento okruh, vesměs má povahu drobnějších monografií, referátů a kritik, jež zevrubně vypočítati na tomto místě nelze. Předáci statistické práce v odborných úřadech, Erben, Kořistka, Bernat mají také na této ještě skromné literatuře největší podíl, vedle nich K. Adámek, Bráf, Čuhel, Fiedler, Kožaný, Krupka, Schreier, J. Srb, Talíř a j. Jako pěstitelé pojišťovací matematiky mají zároveň zde místo i matematictí odborníci Pánek, M. Pokorný a Fr. Studnička.

Rozvoj racionálního statistického výzkumu v zemi a vědeckými zřeteli ovládané jeho publikace padá tedy výhradně do druhé polovice našeho věku a to zas větší částí do desetiletí posledních. V těch vynikající účastí synů českého národa splněn byl jaksi první základní díl vroucího ideálu Rieggerova. Mladé generaci připadá úkol dovršiti uskutečnění toho ideálu v části zbývající, neméně pak v těsné souvislosti s ostatní prací českou na poli věd společenských pěstovati theorii statistickou a původními výkony přispívati k novým její pokrokům.

Příbytečné poměry velkých měst rakouských se zvláštním zřetelem ku Praze a předměstským obcem.

Přednáška ve slavnostním shromáždění na paměť 25letého trvání městské statistické komise Pražské dne 7. července 1895.

Na paměť své pětadvacetileté působnosti vydala naše statistická komise městská obsírné dílo o příbytečných poměrech v Praze a ve čtyřech velkých obcích předměstských, na něž se vztahuje její pravidelná činnost úřední, jakož i zároveň v pěti jiných obcích sousedních, které v její pravidelnou působnost nejsou pojaty. Lze sobě, tuším, sotva pomyslití předmětu, na němž by se světleji prokázati mohla zvláštní potřeba a povolání velkoměstských kanceláří statistických. Po stránce formální jest totiž příbytečná statistika úkolem, kterýž pro nezbytné kontroly a přehledky jen pomocí místních statistických orgánů dá se provésti s žádoucí všestranností a péčí. Po stránce věcné vždy poskytuje ona kořist důležitou, jež významem svým daleko sahá přes okruh zájmův a potřeb

správy místní. Hovív zajisté statistika příbytečná a zvláště její nejčlenitější část, bytová statistika velkoměstská, obojímu úkolu statistiky, nyní pořád obecněji ceněnému, totiž: jednak poskytovatí zjištěním konkrétních skutečností bezprostřední podněty a vodítka opatřením správy veřejné, jednak ale podávati přesně vyšetřenou látku vědeckému vyzpytování typických jevů a pravidelností života společenského, a takto konečně zase obecnější ještě podklady k vyvozování povšechných zásad správních. Dostačí ve směrech posléz řečených připomenouti si pouze, jak plodným materiálem již posloužila statistika příbytečná badáním o skladbě společnosti novověké s význačnou a stále patrnější v ní protívou života městského a venkovského, jak přispěla pečlivějšímu stopování účinků, jež mají bytové skutečnosti na poměry zdravotní a mravní, jak vydatnou stala se v tom směru oporou pro řešení některých stránek t. zv. otázky sociální.

A přece náleží statistika příbytečná, pěstovaná podle určitých, jednotně přijatých a zavedených vzorců, k nejmladším oborům pravidelného, methodického šetření odborného. Nenáleží snad proto k nejmladším, že by se byl tak pozdě probudil sám zájem na sociálních problémech, jejichž řešení se o tuto statistiku opírá. Ten zájem pocítil se zajisté již dávno. Dostavil se s přirozenou nutností všude, kde zejména novověký průmyslový rozvoj vyvolal úsilné a nepřestávající místní soustředování obyvatelstva se všemi jeho důsledky. Ale prostředek, kterého se původně užívalo ke zjištění příbytečných skutečností, byl jiný. Tím prostředkem byla vyšetření rázu anketního, tu soukromá, tu veřejná, zpravidla však co do podnětu, času a místa nahodilá, sosnovaná na základech rozdílných, vyvolaná více méně jen určitým, co do předmětu obmezeným, praktickým neb vědeckým zájmem a daným takovým zřetelem výlučně ovládaná. Potkáváme se s anketami toho druhu již ve druhé čtvrti věku našeho, a to, jak pochopitelně, především v zemích, kde velkovýroba průmyslová dříve zapustila kořeny — v Anglii, Francii a Belgii. Ano, časová přednost, pokud sahá moje známost, náleží mezi nimi Belgii, ovšem je n časová, neboť nedovedla země tato výsledků podobných šetření plodně vykořistiti, jak svědčí její až dosud nevalně vyvinuté zákonodárství sociální. Sem spadá zejména anketa bruselská o bytech dělnických, podniknutá r. 1837 komisí centrální rady pro veřejné zdravotnictví, jejíž výsledky zpracoval známý statistik Dupétioux, a všeobecná anketa o poměrech dělnických r. 1843. V Anglii, této klasické zemi vzorných anket veřejných, počíná se řada hojných speciálních šetření tohoto druhu parlamentární anketou, dosazenou k podnětu Roberta Peela r. 1844 k vyše-

tření bytových poměrů tříd pracujících. Zde také praktické využitkování zákonodárcovo bylo bezprostřednější a čilejší. Z francouzských anket veřejných, ač co do úkolu velmi obmezená, přece svým předmětem vysoce zajímavá byla anketa o poměrech t. zv. chambres garnies a jejich obyvatelů, uspořádaná r. 1849 pařížskou komorou obchodní s účelem, řekl bychom, morálno-statistickým. Její výsledky byly, o dvacet let později, podkladem důvtipného zpracování Laspeyresova*), ve kterémž přihlíženo jest také ke skutečnostem vyšetřeným pozdější anketou, zavedenou r. 1860 o témže předmětu a s hledišť podobného. Ze soukromých jsou zajímavý osobnosti pořadatelů ankety o bytových poměrech londýnských, které zavedly o své újmě v letech osmdesátých dva denníky londýnské — Daily News a Pall Mall Gazette. Kromě těch budiž jen ještě zmínka zběžná věnována anketě, kterou zařídil o bytových poměrech chudších tříd v Německu »Verein für Socialpolitik«, jenž výsledky uveřejnil r. 1886 a 1887.**)

Nepopíratelný užitek anket těch, jež hleděly vždy dle možnosti sněsti zároveň více méně hojnou látku statistickou dle jistých hledišť utříděnou, ano často v jádru svém byly anketami statistickými, spočíval, kromě bezprostřední praktické závažnosti zjištěných fakt, především také v tom, že se ustálily určité hlavní úkoly pozorování, že se — jak při všem podobném díle bývá — poznávaly stále nové stránky věci a že se zdokonalila technika sbírání a pořádání materiálu. Tak byla připravena cesta úřední statistice bytové, odborně vycvičenými silami prováděné, po stránce věcné soustavnější a všestrannější, protože ne více ovládané jen požadavky nějakého konkrétního, zrovna v popředí stojícího úkolu sociálno-politického.

Tím, že převzaly stálé úřady statistické péči o zjištění poměrů příbytečných, a to podle vzorců, které v jistých alespoň směrech poskytují již vítaný podklad práci srovnávací, nestaly se ankety zbytečnými. Úřední vyšetření statistická, prováděná orgány odborně vyškolenými, vládnoucími vším aparátem pečlivé přípravy, jsou dokonalejším prostředkem poznání, než občasně, ad hoc zařízené, nahodilé ankety. Leč jsou jím toliko v jednom směru, pokud totiž jde o skutečnosti číslem vyjadřitelné, o kvantitativní. Podrobná kvalitativní vyšetření a vypsání — silná, rázovitá stránka dobrých anket — zasáhnou tam, kam ciferní loket statistiky nestačí, vyjasní kouty, které by pouhá statistika neosvětlila dostatečně. Ale také orientační úkol ankety nepoměrně získává, když je možno postupovati po cestách dříve vyjasněných světlem odbornicky provedené stati-

*) Der Einfluss der Wohnung auf die Sittlichkeit. Berlin. 1869.

**) Die Wohnungsnoth der ärmeren Klassen in den deutschen Grossstädten. Schr. d. V. f. Socialpolitik, sv. 30, 31, 33. Lipsko 1886—1887.

stiky. Odtud již dříve zmíněné živé pídění se po látce číselné v někdejších anketních vyšetřeních. I tak nezkracuje možnost přesné statistiky ani vědeckou ani praktickou hodnotu anket jako prostředku objasňujícího skutečnosti společenské; spíše vyhledává statistika v nich doplnění a tvořící pro ně pevnější podklad a bezpečnější východiště, zvyšuje jejich účinnost. Co se dá racionálním jejich sloučením docílit, dokazuje basilejská anketa bytová z 1.—19. února 1889, jež měla v Karlu Bücherovi nejen výborného osnovatele, nýbrž i výsledky její zpracovatele bystrého.*)

Spokojme se zatím zřejmým pokrokem, docíleným první obsáhlou a pečlivou statistikou příbytečných poměrů Pražských a předměstských, kterou, pokud běží o stránku zdravotnickou, způsobem velmi cenným doplňují pravidelné výroční zprávy městského fysikátu. V jiném směru — pokud jde totiž o přeplněné byty Pražské chudiny — nedošlo pohříchu v čas povšimnutí, jak výtečná látka anketní byla složena v zápiskách a referátech dlouhým cvikem vyškolených, vážností svého poslání naskrz proniklých vyšetřovatelů chudiny, jakým na př. byla zvěčnělá Marie Riegrová a jsou dosud někteří z žijících jejich věrných spolupracovníků a spolupracovnic. Na venek dostaly se jen sporé stopy pronikavých těch vyšetření v povšechných úvodech výročních zpráv, vydávaných od opatrovenského komitétu. Bude velikým prospěchem pro Prahu a sociální její pokroky, najdou-li síly takové své stoupence, na dobrých vzorech vychované, a bude-li svým časem možno užiti pomoci jejich a jiných stejně horlivých, obětavých, těžkého úkolu se neštítících pracovníků k žádoucímu kvalitativnímu doplnění díla příbytečné statistiky, v němž zajisté bude pokračováno.

Záměrné sdružení obojí práce stane se tím důležitějším, protože již již vyrůstají nám na poli sociálního badání nové záhady, souvisící s typickými jevy velkoměstských poměrů. Již neběží pouze o zvláštnosti chudinských obydlí a jejich účinky zdravotní i mravní. S jedné strany neúprosná kritika, obírající se některými zjevny renty domové a zlořády spekulace stavební, počíná dorážeti na oprávněnost soukromého vlastnictví na obytných domech nájemních a to i kritika mužů, kteří jinak nejsou bezvýjimečně zaujati pro kolektivistické tužby socialistův.**)

S druhé strany s větším důrazem ozývá se volání, aby také v oboru ná-

*) Die Wohnungs-Enquête in der Stadt Basel von 1.—19. Februar 1889. Basilej 1891.

**) Ad. Wagner, Lehrbuch der polit. Oekonomie, Díl I. (1. vyd.) § 352 a násl. Týž ve článku Grundbesitz v Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Díl IV.

jenních smluv bytových měrou rozhodnější dán byl v zákonech příslušných výhost zásadě Laissez faire.*) —

Obraťme se po málu těchto poznámek úvodních k některým charakteristickým ukázkám příbytečné statistiky Pražské.

Nemůže býti kladeno za úkol stručnému našemu přehledu, aby vyčerpal všecky ať již obecně neb pouze místně zajímavé stránky objemného našeho díla slavnostního. Vybereme si jen některé význačnější a pokusíme se o příbytečnou charakteristiku Prahy a čtyř velkých předměstí srovnáním s obdobnými poměry jiných měst rakouských.***) Data týkají se vesměs konce roku 1890.

Vývoj výstavnosti městské ve směru extensivním jest podmíněn rozsahem městského území ještě volného. U měst druhdy pevnostních obmezen jest tento poměry historicky vytvořenými a právě Praha sama náleží do počtu těchto měst. Teprve nedávné přivtělení Holešovic-Buben způsobilo jisté uvolnění. Přes to, hledíc k ostatnímu těsnému uzavření území jejího, zůstal Praze význačný ráz měst řečeného druhu, kterýžto ráz ona má společný zejména s Vídní (starého objemu) a s Krakovcem. Připadáť v Praze pouze 78 čtv. metrů území městského na jednoho obyvatele, více sice o celých 11 metrů než ve Vídni staré,***) ale méně o 5 než v Krakově. Společna jest také Praze s oběma uvedenými městy skutečnost, že zastavená plocha její, čítajíc v ni i dvory, zaujímá více než čtvrtinu celého území, nepočítá-li se obvod t. zv. fortifikační (přičte-li se tedy něco přes pětinu) — kdežto v Brně jen osminu, v předměstských obcích pražských jen asi desítinu. I dotčený průměr pražský je ovšem výsledek čísel velmi odchylných. Kdežto na př. v Holešovicích-Bubnech připadá na jednoho obyvatele 344 čtv. m. z celé plochy té čtvrti připsané, zmenšuje se toto číslo na Hradčanech na 156, na Vyšehradě činí 100, na Malé Straně 57, na Novém Městě 46, na Starém 33 a v Josefově klesá až na 8 čtv. m. Když ale vezmeme starou Prahu o sobě — tedy bez Holešovic, Vyšehradu a fortifikačního obvodu — připadne v ní na jednoho obyvatele průměrem

*) B ü c h e r v doslovu k uvedené publikaci o basilejské anketě. L e h r v článku *Wohnungsfrage* v cit. *Handwörterbuch der Staatsw.*

***) Na základě třetího sestavení v knize *R a u c h b e r g o v ě: Die Bevölkerung Oesterreichs auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Vídeň 1895.* Kde se rozcházejí data této knihy s čísly Pražské statistiky (celkem nepodstatně), vzata za základ tato posléz řečená.

****) Tou rozumí se vždy vídeňské městské okresy I.—X.; nové okresy XI.—XIX. povstaly přivtělením někdejších samostatných obcí předměstských. Srovn. k datům zde a později uvedeným spis *Die Wohnverhältnisse in Wien. Bearbeitet von Dr. St. Sedlaczek. (Mitteilungen des statistischen Departements des Wiener Magistrats). Vídeň 1893.*

43 čtv. m., tedy jen o 2 méně nežli r. 1890 průměrem v celém Berlíně. Na tom závisí i poměrný podíl prostoru volného (mimo domy a dvory), jenž na jednoho obyvatele připadá; ten činí ve Vídni staré 52, v Praze 60 čtv. m., v předměstích pražských průměrem ale již bezmála dvakrát tolik (118), na Smíchově samotném plně 200. Přes to i naše veliká předměstí ve směru řečeném zůstávají daleko za rozměry prostoru k extensivnímu vývoji ještě volného, jaký na snadě jest předměstským obcím některých menších mezi hlavními městy zemí rakouských, jako zvláště Lince, Lublaně atd.

V těch číslech dochází jen určitějšího výrazu známá skutečnost, že Praha sama náleží do počtu měst, ve kterých vývoj výstavní má již vytčeny těsné meze, takže jest již možným hlavně jen ve směru intenzivním, totiž využitkováním dané plochy do výšek, jež připouštějí zákon, zvyky bytové a renta stavební. Tato fáze městského vývoje uskutečňuje se, jak známo, nynějším stavebním ruchem uvnitř Prahy již dosti nápadně měnící důkladně tvářnost celých ulic v představách starších pamětníků ode dávna utkvělou a obětující při tom ne jeden starobyle útulný, rázovitě ma- lebný kout.

Tak stává se nám rozčlenění domů do výše dalším, bedlivého povšimnutí hodným a při tom statistického výrazu schopným znakem. Tu pak shledáme, že sama města do nedávna hradebním opaskem súžená nevykazují v tomto vzhledě vlastnosti souhlasné ani poměrným zastoupením domů o více než dvou patrech, ještě pak méně počtem domů pouze přízemních. Tak jest na př. v Praze samé počet domů jen přízemních značně menší nežli ve Staré Vídni, činí tam 12.1%, v Praze ale pouze 8.6%, tedy v Praze skoro zrovna tolik jako v Solnohradě, Tridentu a inšpruckém předměstí Wilten; toliko Inšpruk sám a Olomouc mají domů právě řečených procento ještě menší (po 7.4%). Leč i předměstské obce pražské zůstávají průměrným počtem domů pouze přízemních značně za někdejšími předměstskými obcemi, nyní novými městskými okresy vídeňskými, ano Vinohrady vykazují takových nízkých domů ještě méně, nežli sám Inšpruk, Žižkov o málo více než Praha, kdežto Karlín a Smíchov (s 14.8 a 12.9% domů pouze přízemních) neodchylují se valně od Terstu a Vídne.

Města, ve kterých by většina obytných stavení skládala se z domů o více než dvou patrech, jsou v Rakousku nejřidšími výjimkami. V samé staré Vídni r. 1890 počet domů takových celkem jen o málo překročil polovici (50½%), jediný Inšpruk má jich bezmála 56%, kdežto z domů pražských jen málo více než třetina (36%) náleží do této kategorie

a jest Praha v příčině té jen ještě předstižena Solnohradem, Tridentem a Terstem s 43.º, 42.º a 38.º%. Naše čtyři předměstské obce, vezmeme-li je v celku, neliší se co do průměrného počtu budov více než dvoupatrových valně od čísla pražského, avšak vezmeme-li v úvahu každou o sobě, ukáže se ihned velmi nápadný rozdíl Král. Vinohradů ode tří ostatních. Vykazují mladé Král. Vinohrady samy bezmála 65% domů o více než dvou poschodích, tedy ještě o 9%_i více nežli typické staré sídlo vysokých domů mezi městy rakouskými, totiž Inšpruk. Štýrský Hradec s 12.º, Brno s 15.º, Linec se 14.º, v celkovém průměru i nové okresy vídeňské se 12.º%, stavení více než dvoupatrových zůstávají pak v tom směru nápadně daleko za zbývajícimi třemi předměstskými obcemi našimi, ze kterých má Karlín 28.º, Žižkov 29.º, Smíchov 36% domů takových. Za to veliká průmyslová města království Českého — Plzeň a Liberec — odchylní se v téže příčině naprosto od pražského typu předměstského, čítá Plzeň při 23.º%; budov pouze přízemních 74.º% jedno- nebo dvoupatrových a sblízuje se těmi čísly poměrnými Plzeň nejvíce s lineckým předměstím Urfahrem, Liberec s Mariborem štýrským.

Jakkoliv jsou zajímavá srovnání podobná, statistikovi, který se pídí po výrazných znacích složení a žití společenského v městech, jsou pouhým zevním podkladem pro intimnější proniknutí dovnitř domových jevišť. Velice byl by zajisté na omylu, kdo by jen tak beze všeho dalšího zkoumání chtěl se domnívati, že města s převahou nejvyšších domů jsou zároveň sídly nejčtějšího a nejtěsnějšího obydlí. Vezměme za výchozí Prahu a celkový průměr všech čtyř zdejších obcí předměstských, i ohlédněme se nejprve po počtu stran bytových a počtu obyvatelů, připadajících na jeden obydlený dům.

V Praze připadá průměrem na jeden obydlený dům 9 bytových stran a 42.º obyv., v předměstských obcích v celku průměrem 12 stran o 53.º obyv.

Jen jediné z měst rakouských předstihuje v obou udaných směrech o něco málo průměr předměstských obcí pražských. Je to Vídeň s 12° stran a 58.º obyvatelův na jeden obydlený dům. Krakov pak pouze průměrným počtem obyvatel (43.º) předstihuje o něco málo Prahu, ač co do poměrné hojnosti bytových stran (7.º na jeden dům) nedostihuje průměru pražského. Nové okresy vídeňské, kdež dotčená čísla činí 8 a 36.º, Lvov (7 až 36.º) a Brno (7—34.º) stojí pak těmto městům nejbliže. V typických jižních městech vysokodomých — Solnohradě, Inšpruku s Wiltenem, Terstu a Tridentě, kteréž za charakter tento děkují spíše vlivu vlašského způsobu stavitelského, nežli snad nějaké již dávněji pocitované bytové tísní — průměrný

počet bytových stran jednoho domu rozchází se pouze mezi 3.^a až 5.º, průměrné číslo obyvatelské jednoho domu mezi 17.^s až 25.^a. Od nich pak neliší se podstatně celá řada jiných měst více méně rozdílných rázem stavebním, jako jsou Linec, Štýrský Hradec, Celovec, Lublaň atd.

Vzali jsme tu arci za základ svého přirovnání průměry jednak z Prahy celé, jednak ze všech našich předměstských obcí pospolu. Pustíme-li se do podrobností bližších, shledáme, že uvedené průměry pražské jsou výsledek čísel, jež podle jednotlivých čtvrtí města rozcházejí se v rozdíly mnohem příkřejší, nežli jsou rozdíly, jevící se mezi předměstskými obcemi zdejšími. Kdežto na př. připadá na jeden obydlený dům na Novém Městě průměrem 10 bytových stran a 48 obyvatelů, v Holešovicích-Bubnech pak pouze 6 stran a 29.^s obyvatelů, jsou odchylky příslušných čísel v obcích předměstských mnohem menší; neboť toliko v Žižkově činí průměrný počet bytových stran jednoho domu obydleného 13, ve všech třech ostatních po 11 a průměrný počet obyvatelů jednoho domu v Žižkově 60 (více tedy než průměrně v celé staré Vídni), v ostatních třech obcích zase valně se nerůzní, činí v Karlíně 52.^a, na Smíchově 50 a na Král. Vinohradech jen 49.^s.

Král. Vinohrady jsou první mezi vysokodomými městy v Čechách, Žižkov první průměrnou hojností stran a obyvatelů každého domu. Praha i předměstské obce její náleží mezi města s domy vysokými a zároveň velikými (obsáhlými), na rozdíl od Solnohradu, Inšpruku atd., jež jsou města s domy vysokými, ale nikoliv velikými.

Leč celý pořad se nám ihned důkladně pozmění, když přihlídneme také ke průměrnému počtu součástí jednoho bytu.

Nikoliv na velikodomá města severní, nýbrž na vysokodomá města jižní připadají tu čísla nejvyšší, tedy příznivější. V Inšpruku skládá se průměrem jeden byt z 5 součástí (pokojů, kuchyň, komor), v předměstí jeho wiltenském ze 4.^a, v Tridentu ze 4.º, v Solnohradě ze 4.^a; Celovec, Lublaň a Terst už jen o málo převyšují Vídeň starou a Prahu, jež shodují se v této příčině číslem 3.^s zároveň s Olomoucí. Průměrný rozsah bytu v předměstských obcích pražských ale činí jen 2.^a obytných místností a zůstává tedy nejen daleko za čísly dosud vytčenými, nýbrž i za průměrem nových okresů vídeňských (2.^s), se kterýmiž v tomto vzhledě srovnává se Plzeň a bezmála i Liberec; jenom Maxglan, předměstí solnohradské, má takřka stejné průměrné číslo jako naše předměstské obce, pod jejich úrovní ještě značně stojí okolí obce liberecké s průměrným počtem 1.^s součástí na jeden byt.

Inšpruk, Trident, Solnohrad jsou tedy průměrným rázem svým města

o velikých bytech, ráz předměstí našich určují byty malé, jistý střed mezi oběma drží Praha a Vídeň.

Jest ovšem na jev, že se v průměrech právě uvedených mohou tajiti buď větší nebo méně značné protivy a proto jest třeba přihlídnouti k dalším okolnostem osazení domů a bytů.

Ohlédneme-li se především po průměrném počtu obyvatelů, připadajících na obytnou místnost vůbec, shledáme i zde shodu mezi Prahou a starou Vídní; připadáť v obou celkovým průměrem na 1 místnost obytnou po 1.2 obyvatelů, což o sobě není číslo nepříznivé. S příznivějším potkáme se jen u jižních měst vysokodomých, ve kterých jsme našli největší průměrný počet místností na jeden byt. Tak činí v Inšpruku průměrný počet osob na jednu bytovou součástku připadajících zrovna 1, v předměstí Wiltenu 1.1 a právě tolik v Tridentu a Solnohradě. S Prahou na stejném průměru jest Štýrský Hradec a Olomouc; vyšší již mají Terst a Celovec (po 1.6), Linec a Lublaň (1.4). Za to předměstské obce pražské s průměrem svým 1.8 náleží již ke zjevům nevalně příznivým, takže nové okresy vídeňské s číslem 1.6 vykazují stav výhodnější, kdežto Liberec je s našimi předměstími na rovní; ale jeho obce předměstské mají vůbec číslo nejméně radostné ze všech zde uvedených měst, totiž 2.0 a těm nejbližše stojí Plzeň s 2.1.

I tyto průměry jsou ale výsledek rozdělení tu stejnoměrnějšího, tu méně stejnoměrného a onde zase i značně nestejnoměrného dle částí měst a dle vertikální polohy bytů — podzemí, přízemí, různých pater a podstřeší. Obraz rozčlenění dle obojího zřetele poskytuje zpravidla jen statistika měst největších; za to lze rozdělení obyvatelů dle výškového položení bytů seznati a přirovnání podrobiti u všech zde v úvahu vzatých měst.

Postavíme-li tudíž proti uvedeným právě číslům, vyjadřujícím pro celé město vůbec průměrné osazení jedné místnosti bytové, průměrný počet připadající na nejméně příznivá výšková položení bytů — totiž na byty podzemní a podstřešní, najdeme, že případy, kde by tyto poměrně nepříznivé polohy vykazovaly se osazením řidším než ostatní, tedy podprůměrným, náleží pohříchu k výjimkám vzácným. Osazení jejich jest naopak skoro všude nadprůměrné. V té příčině může nám sice býti jakous útěchou, že tu poměrná čísla pražská náleží ještě k nejpříznivějším. Pokud běží totiž o průměrný počet osob, vypadajících na jednu místnost podzemní, činí tento v Praze, jako ve staré Vídni a Štýrském Hradci 1.8, jest tedy ve všech touž měrou nadprůměrný. Ještě příznivějším, t. j. menším

číslem může se honositi jen Inšpruk, Lublaň a Celovec, ostatně vesměs najdeme čísla vyšší a to i celkovým průměrem v našich obcích předměstských, kteréž svým číslem 2.º předstihují i samotný Liberec, ale jsou arci ještě daleko předstiženy Krakovem (3.¹), Lvovem (3.³), Plzní (3.⁶), Mariaborem (4.¹) — ať nic nedíme o okolních obcích libereckých, kde průměrné osazení jedné místnosti podzemní 4.⁸ bydlitelů jest svědectvím o přeplnění přímo hrozném.

Ještě příznivější jsou poměry pražské co do průměrného osazení bytů podstřešních. V těch totiž jest osazení podprůměrné, ač ne o mnoho; připadá totiž na každou místnost podstřešní průměrně 1.¹ obývačů. Jen Inšpruk a Vídeňské Nové Město mají čísla ještě nižší; Vídeň stará vyšší (1.⁶), stejné s číslem nových svých okresů i našich obcí předměstských; liberecké obce předměstské (2.⁹) a Plzeň (3) bohužel zase nejvyšší, což jest dalším výmluvným znakem obecného, povážlivého přelidnění, panujícího tam v řečených nepříznivých polohách bytových.

Ovšem dokud bychom zároveň nezjistili rozsah, jakým se v uvedených městech užívá bytů v nepříznivých těch polohách, nedospěli bychom k úplně bezpečnému úsudku. Proto jest třeba po těchto skutečnostech se ohlédnouti. A tu, ptáme-li se, kolik ze 100 obyvatelů bydlí průměrem v podzemí, v přízemí, v poschodích a podstřeší, shledáme, že i tato čísla poměrná vypadnou pro Prahu dosti příznivě, jen o málo nepříznivěji než vídeňská pro obvod starý. Bydlí totiž procent obyvatelstva:

ve Vídni staré	v podzemí	0.08,	v příz.	23.95,	v posch.	74.97,	v podstř.	0.12
v Praze	»	1.33	»	27.55	»	70.74	»	0.33

naproti tomu:

v nových okr. víd.	v podz.	1.72,	v příz.	35.91,	v posch.	62.15,	v podstř.	0.22
v předm. praž.	»	4.78	»	26.69	»	63.98	»	0.06

takže předměstské obce naše aspoň v jednom směru — v příčině bytů podzemních (sklepních) — značně hůře si stojí než nové okresy vídeňské, jeť v oněch průměrem bezmála každý dvacátý člověk odkázán na ten druh obydlí. Vyšší nežli průměrem v našich obcích předměstských je procento obyvatelstva plnicího byty podzemní toliko ve Štýrském Hradci, kdež činí 5.³; v Liberci není vyšší pražského, v Plzni je menší, čímž aspoň nebezpečný dosah zjištěné tam značné osazenosti bytů těch se zmenšuje. Proběreme-li ale předměstské naše obce jednotlivě, shledáme, že na př. v Žižkově je procento sklepních obyvatelů skoro na vlas stejné jako v Štýrském Hradci, na Král. Vinohradech ale (6.³³) je vůbec největší ze všech

ve srovnáních našich dosud uvedených měst. V Žižkově každý devátý, na Král. Vinohradech každý šestnáctý bydlí v podzemí. Karlín s 2.1 a Smíchov se 3.8% jsou na tom příznivěji, leč přece ještě Smíchov předstihuje svým procentem i sám Lvov (2.8) a Krakov (2.4), Karlín bezmála je na rovní s Lincem (2%).

Podstřešní obyvatelstvo vůbec vykazuje se většími procenty jen v některých městech alpských a v Terstu. Co ale jest na př. skutečnost, že v Solnohradě bydlí 8.7%, v Maxglaně pak dokonce 12% obyvatelstva jejich v podstřeších, proti trapné číslci, že v Liberci každý pátý člověk, v předměstských obcích jeho pak, jejichž 28.8% obyvatelů je na takové byty odkázáno, bezmála již každý třetí bytuje v podstřeší.

Jako přitěžující moment sluší uvést, že ve mnohých městech procento obyvatelstva bydlící v podzemích a podstřeších od r. 1880 stoupl. V Praze a předměstských obcích platí to pouze o obyvatelstvu podzemních bytů, což padá na vrub domů nových, kdež byty řečené se zřizují a vypravují poněkud výhodněji; za to obyvačů podstřešních bytů, o sobě již nečetných, ubylo hlavně zase následkem novostaveb. Jen Liberec a předměstí jeho i v této příčině tvoří povážlivou protivu, tam vzrostl i počet obyvatelstva, hledajícího útulek v podstřeší.

Na bíledni jest, že k úsudku o jakosti bydlení nedostačí pouze údaje o obydlí těch částí domovních, jež zdraví jsou nejméně příznivy. Statistik musí jednak kombinovati velikost bytů s počtem osob je obývajícím, musí také přihlížeti aspoň k jistým ještě dle obyčejných zevních znaků roztříditelným bytovým součástím. Tříditi tyto dle rozměrů (prostorosti jejich), což by předpokládalo podrobné změření tisíců prostor, a vyšetřiti osazení jejich dle toho hledišť, ač by to bylo ideálním požadavkem hygienika, jest mu, na ten čas aspoň, úkolem zřídka dostižným. Obmezuje se tedy na lišení světlic výtopných č. pokojů, pak kuchyní a samostatných nevýtopných světlic, jež naznačíme stručně jako komory. I jdeme tedy na tom podkladě o krok dále. Ale již při tom roste složitost číselných sestavení, že jen pomocí obšírných tabel dá se vystihnouti skladba celková. Proto také zůstaneme při zjevech, jež dotýkají se tříd tisíní bytovou nejpříjeměji postižených.

Necháme-li ještě na okamžik stranou vůbec podrobnější označení povahy bytové místnosti a zůstaneme při všeobecném označení bytové součásti, třídíce obyvatelstvo dle procent jeho, obývajících byty o jediné, pak byty o nejvýše dvou a konečně byty o více než dvou součástích, dospějeme k následujícímu srovnání.

V Praze samotné bydlí 11.6% obyvatelstva v bytech o jediné, 46.8% v bytech o dvou, 36.6% v obydlich o více než dvou součástích. Do první skupiny náležejí tedy byty o jediném pokoji nebo pouze o kuchyni aneb jen o pouhé komoře, do druhé hlavně byty o jednom pokoji s kuchyní. Nejvíce odráží se od těchto čísel pražských Inšpruk, kde skoro 95% všech obyvatelů zaujímá byty složené z více než dvou místností. Jemu v té příčině jsou nejbližší Wilten, Trident a Solnohrad. Ani ve Vídni staré nedosahují obyvatelé bytů o více než dvou součástích tři čtvrti všeho obyvatelstva (73.1%). Ale již v předměstských obcích našich potkáváme se průměrně s obrazem podstatně odchylným od pražského, a tím více od posléz uvedených. V předměstích našich jest totiž obyvatelstvo obmezené na obývání jediné součásti bytové dvakrát větší nežli v Praze, činí totiž 23.4% všeho obyvatelstva, a 46.8% spokojuje se s byty složenými nejvýše ze dvou místností, jen necelých 30%, těší se bytům větším. S toho hlediště jsou i bytové poměry v nových okresích vídeňských značně utěšenější nežli v našich velikých předměstích; tam totiž bezmála polovice (49.2%) obyvatelstva obývá byty o více než dvou součástích, byty o jediné pouze 7.5%. Předměstské obce naše mají vůbec ze všech měst v Rakousku nejvyšší procento obyvatelů žijících v bytech o dvou místnostech. Za to jsou ovšem předstíženy, byť i nevelkým počtem měst, kde jest ještě větší procento obyvatelů obmezených na byt o součásti jediné (pokoji bez kuchyně, pouze kuchyni neb pouze komoře). Platí to měrou menší o Opavě, Krakově a Lvově (s 26 až 25.3 až 29.6%), větší a povážlivější měrou o Liberci, kde jest vtěsnáno v bytech o jediné součásti 35.6% všeho obyvatelstva, v Plzni pak 36.1% a v předměstských obcích libereckých dokonce 59.1%.

V pořadí měst pak, ve kterých více než polovice obyvatelstva přebývá v bytech složených vůbec nejvýše ze dvou součástí, zaujímají naše předměstské obce místo dosti nepříznivé. V takových bytech totiž průměrem ze 100 obyvatelů tráví v nových okresích vídeňských 50.7, ve Lvově a Urfahru 52.2, v Maxglaně 55.3, v Liberci 58.0, Plzni 66.1, v předměstských obcích pražských 70, v libereckých 88.1 — Přes dvě třetiny obyvatelstva bydlí v bytech skládajících se z více než dvou součástí ve Vídni (staré), Solnohradě, Celovci, Lublani, Inšpruku, Wiltenu, Tridentu a Olomouci. — Praha sama náležela by do skupiny prostřední, v níž by zastoupena byla města, kde obyvatelé bytů obsahujících více než dvě součásti nedosahují sice dvou třetin celého počtu obyvatelstva, ale přece více než polovic.

Ovšem právě v těchto příčinách jsou rozdíly jednotlivých čtvrtí praž-

ských i jednotlivých obcí předměstských tak značné a charakteristické, že jich nelze pominouti mlčením.

Budiž hned předesláno, že byty pouze o jediném komoře toliko na Starém městě pražském činí něco přes 4% všech bytů, na Novém bezmála 1½%, na Malé Straně nepatrně víc a v Holešovicích něco méně než 1%; na předměstích pak jen v Karlíně málo přes 1%. Byty o pouhé kuchyni, pokud jde o čtvrtě pražské, jen v Holešovicích o něco málo přesahují 1%, kdežto ve všech předměstích zaujímají přes 1% všech bytů, v Žižkově pak již dosahují 2,4%.

Za to tím větší zájem vzbuzují byty o jediném pokoji bez kuchyně a byty o jednom pokoji s kuchyní. Jak veliká část obyvatelstva v nich se soustřeďuje, jest patrné z následujícího srovnání.

Byty o jediném pokoji bez kuchyně mají největší význam na Hradčanech a v Žižkově, hostí ony na obou místech po 28% tamního obyvatelstva. Jim řadou nejbližší jest Josefov s 22,8, Smíchov s 21,8 a Vyšehrad s 19,1%. Za to Holešovice jsou význačny nejrozhodnějši váhou bytů o 1 pokoji s kuchyní; plné dvě třetiny jejich obyvatelstva zaujímají takovéto byty; jim nejbližší stojí Vyšehrad (59,1%), Žižkov (56,8%); následují pak za sebou Smíchov (45,8%), Vinohrady (40,7) a Karlín (40,5%) .

Co do poměrného počtu obyvatelstva odkázaného na byty o jediném součásti ani jedna z pražských čtvrtí nedosahuje tak příznivého stavu, jaký panuje na př. průměrem v nových okresích vídeňských; Nové Město pražské stojí asi na stejném poměru jako Št. Hradec; Josefov a Smíchov jako Krakov, Hradčany a Žižkov jako Lvov.

Shrneme-li nyní dohromady všechno obyvatelstvo bytů o jediném místnosti nebo nejvýše o jednom pokoji s kuchyní, shledáme, že bydlí na Starém a Novém městě pražském bezmála dvě pětiny a na Malé Straně o něco více než dvě pětiny jejich obyvatelstva v takových bytech, avšak na Král. Vinohradech, v Josefově a v Karlíně již více než polovic, na Hradčanech více než šest desetin, na Smíchově skoro sedm desetin a na Vyšehradě bezmála čtyři pětiny, konečně v Holešovicích 83% a v Žižkově 80% všech obyvatelů.

Že můžeme být o jediném pokoji s kuchyní pokládati za minimum skrovného občanského bydlení — ač není-li rodina četná — o tom asi nebude sporu. Statistika pražská nás poučuje, jak je malé procento bytů bez kuchyně, jež se skládají ze dvou neb více pokojů, tvoříce, pokud neslouží vůbec jen účelům živnostenským, zvláštní kategorii t. zv. bytů mládenecských (garçonských). Byty bez kuchyně jsou tedy ohromnou převahou

bydliště chudých, nedostatečná s hlediště zdravotního i s mravního. Ony v Praze celé hostí něco více než šestinu všeho obyvatelstva, ač tu zase panují různé rozdíly mezi jednotlivými čtvrtěmi. Tak odkázány jsou skoro tři desetiny obyvatelstva hradčanského a bezmála čtvrtina josefovského na taková obydlí. V tom směru Josefov srovnává se s Lincem, Celovcem, předměstími lublaňskými, ale též s průměrem předměstí pražských, ze kterých zase Vinohrady, vezmeme-li je v úvahu o sobě, srovnávají se s průměrem pražským, Smíchov bezmála s hradčanským, kdežto v Žižkově více než třetina obyvatelstva jest obmezena na byty bez kuchyně. Je-li útěcha v tom, že jinde jest ještě hůře, pak nebudiž zamlčeno, že v Urfahru, Maxglanu, pak v Liberci a tamních obcích předměstských více než polovice obyvatelstva musí se spokojiti s týmž nehostinným způsobem bydlení.

Jest při tom ostatně dosti pamětihodno, že průměrná čísla obyvatelstva, připadající v různých městech ve srovnání naše pojatých na jeden byt bez kuchyně, nevykazují tak ostré rozdíly jako průměrné počty obyvatel, připadající v rozličných těch městech na jednu obytnou místnost vůbec. Kdežto totiž posléz řečená čísla, jak výše jsme viděli, kolísají mezi 1 (Inšpruk) a 2.6 (předměstské obce liberecké), takže maximum je o 160% větší než minimum, rozchází se — necháme-li stranou Olomouc jako zjev výmínečný — počet obyvatel na jeden byt bez kuchyně připadající mezi 2.6 (Inšpruk) a 4.6 (Lvov), maximum je tedy jen o 77% větší minima. Vůbec ale činí průměrný počet osob na byt bez kuchyně připadajících jen výjimečně méně než 3. V Praze a předměstích je skoro stejný, totiž 4. Že ale v bytech těchto vyskytují se již povážlivé zjevy přeplnění, toho dokladem jest skutečnost, že v Praze i v obcích předměstských, podobně jako v Lublani a Liberci, více než 15% bytů toho druhu je obydleno průměrně více než 5 osobami.

A tím přicházíme k otázce bytů přeplněných.

Přesné a pro praktickou potřebu zdravotní policie účinnější vyšetření přeplněnosti bytové předpokládalo by, jak již bylo naznačeno, aby skutečně byla změřena prostornost každého bytu. A s počtem kubických metrů, jež zaujímá prostor každého bytu, nikoliv s pouhým počtem bytových součástí, musil by srovnán býti počet jeho obyvatelů. Ještě podrobnější šetření musilo by na podobném podkladě lišiti místnosti pouze denního přebývání od jizeb spacích, kde nahromadění noclehářů nabývá často rozměry tak povážlivé. Na podobném podkladě byly sosnovány pečlivé výzkumy vzpomenuté již bytové ankety basilejské. Obyčejně se však bytová statistika velkoměstská, nemohouc se z příčin na snadě jsou

cích nořiti až do takových podrobností, spokojuje s měřítky hrubšími, po-
vrchnějšími. I ta pak jsou doposud nemálo rozdílna. Nejprostší bylo by
označení všech bytů nadprůměrně osazených za přeplněné. Leč takové mě-
řítko, jehož na př. užívá příbytečná statistika berlínská, již vzhledem k ne-
malým rozdílům v prostornosti jednotlivých bytů je příliš povšechné.
Rauchberg počítal tedy za přeplněné: byty o jedné součásti, jsou-li obý-
vány více než 2, byty o dvou součástích, jsou-li osazeny více než 5 osobami.
Pražská statistika městská přibrala za rozhodující znak ještě výtopnost
bytových součástí a řadí jen ty byty do kategorie přeplněných, ve kterých
na jednu část výtopnou (pokoj neb kuchyň) připadá více než tři obyvatelů.
Vídeňská statistika městská konečně bere za přeplněné jen ty byty, kde
na jednu bytovou místnost vůbec, tedy bez ohledu na výtopnost, připadají
alespoň 4 obyvatelé. Celkem nalézá se tedy měřítko pražské mezi Rauch-
bergovým a městským vídeňským.

Dle Rauchbergova měřítka byla by přeplněnou více než polovice bytů
o jediné součásti v nových okresích vídeňských, v Urfahru, Mariboru,
předměstích lublaňských, v Terstu, v Praze a předměstích, v Líberci a před-
městích, v Plzni, Brně, Opavě, Lvově a Krakově; více než čtvrtina všech
bytů o dvou součástích v Praze a předměstích, Brně, Opavě, Lvově a Kra-
kově. To měřítko arci nikterak nestaví Prahu ve světlo příznivé.

Vezmeme-li naproti tomu za základ o něco méně přísné měřítko praž-
ské, pak činily by v Praze byty přeplněné 10%, na předměstích 17%;
avšak v těchto celkových průměrech jest zahrnut i Josefov, v němž sa-
motném i dle tohoto měřítka jest přeplněno plných 25·4% všech bytů,
a Žižkov, kde byty přeplněné činí 25·1%. Rozdíl statistický t. j. kvantita-
tivný je mezi oběma malý. Avšak Josefov pražský, nehledíc ani k jiným
zde na váhu padajícím přitěžujícím okolnostem zdravotním, činí mezi
pražskými čtvrtěmi i obcemi předměstskými bolestnou výjimku, že zde
od r. 1880 do r. 1890 procento přeplněných bytů ještě vzrostlo, kdežto všude
ostatně, v Praze i v předměstích, pokleslo.

Nelze tvrditi o všech druzích živností, že by v příčině zdravotní stejnou
měrou znesnadňovaly bydlení. Číslo o bytech sloužících zároveň
provozování nějaké živnosti mají tedy, dokud nejsou dle
druhů živností samých specialisována, zase jen hodnotu dosti relativnou.
Nepochybně nepříznivým znakem budou ale hlavně ty zjevy, kde provozuje
se zároveň živnost v bytech nezaujímajících více než dvě součásti, zvláště
když tyto se nalézají v polohách nepříznivých. V Praze činí byty spolu
k provozování živnosti používané 11·5% ze všech; z toho rámce průměr-

ného vystupuje nejvíce naše Nové město, kdež činí byty řečené 14·5%, kdežto na ně v Holešovicích nepřipadá více než 7, a na Hradčanech 5·1%. Ze všech bytů v předměstských obcích zdejších připadá na byty řečeného způsobu pouze 9·4% a nepanují v této příčině mezi jednotlivými z předměstských našich obcí rozdíly závažné. Vezmeme-li zase v přirovnání jiná města rakouská, najdeme, že sice procento bytů zároveň ku provozování živnosti sloužících jest v Praze značnější, nežli ve většině ostatních měst zde již častěji dotčených, že ale jest předstiženo zejména ve starých i nových okresích vídeňských, kdež potkáváme se v celku s týmž číselným poměrem jako na Novém městě pražském. Liberec s 17·2% bytů takových předstihuje ale ještě daleko průměr posléz dotčený.

Obraťme konečně pozornost svou ještě k jedné skutečnosti pro městský život zvláště význačné, již statistika příbytečná předvádí ve výrazu číselném. Jest to počet živlů cizích s rodinami o byt se dělících. Poměry vyvinutého života národohospodářského způsobují vůbec, že se příslušníci rodinní záhy místně rozcházejí; naproti tomu tíseň výdělečná a drahota bytová vynucuje přijímání cizích živlů do rodin. Postupující rozklad života rodinného zračí se v obojí této skutečnosti, v městech pak nejvíce. Statisticky dá se zachytiti jen druhá. Tři typické třídy cizích živlů k rodinám se připojujících jsou: čeled' (čítajíc k ní i živnostenskou), podnájemci a nocleháři. Jest ovšem patrné, že účinek každé z těch tří kategorií na život rodinný je různý. Zmíňme se pouze o posléz dotčených dvou jakožto nejcharakterističtějších pro žití městské. V každém tisíci obyvatelů přítomných jsou zastoupeni v Praze podnájemci počtem 72, nocleháři počtem 42. Průměrným počtem podnájemců předstihují Prahu toliko Lvov (126), Terst (96), Brno (86), Inšpruk a Maribor (po 75) — za to zůstává ona v té příčině zejména za Vídní celou, od jejíhož příslušného čísla (68) nevalně se odchyluje naše předměstské (65). Větší jest počet měst, jež předstihují Prahu poměrným počtem noclehářů. Jsou to, řadou od vyššího k nižšímu číslu postupujíc, Lublaň, Trident, Krakov, Vídeň (celá), Št. Hradec, Solnohrad a Inšpruk s Wiltenem, kdežto předměstí naše v tom směru vykazují se skoro o třetinu příznivěji než Praha. Postupné poměrné ubývání obou zde uvedených kategorií spolubydlitelů, jež dá se stopovati zrovna v největších z měst rakouských od r. 1869, jest potěšitelným úkazem, na němž i Praha má své účastenství. Leč přes to dosud více než třetina všech bytových stran ve Vídni, a dosud více než čtvrtina v Praze a zároveň v Solnohradě, Št. Hradci, Celovci, Lublani, Inšpruku s Wiltenem, Brně a Lvově má podnájemce neb nocleháře. —

Jen obrysy zcela povšechnými a výběrem v nejednom směru kusým mohli jsme způsobem srovnávacím — opírajíce se o naši novou příbytečnou statistiku a pěkné dílo Rauchbergovo — vytknouti ráz Prahy, jejích čtvrtí městských a obcí předměstských v příčině poměrů bytových. Srovnání s poměry jiných měst nás poučilo, že v nejednom z nich jsou leckteré sem spadající skutečnosti ještě nepříznivější než u nás. To nám může býti útěchou relativní, a nesmí býti na újmu spravedlivému ocenění nedostatků poznanych. V nejedné z výhodných a lesklých stránek moderních velkých měst nelibě neseme ještě leckterý nedostatek Prahy; z nepříznivých zjevů žití velkoměstského, pokud souvisí s poměry bytovými, schází nám po- hříchu málokterý. Bohatá výzdoba budov soukromých i umělecká nádhera staveb veřejných, u nás nyní často nákladem na naše poměry přílišným budovaných, uchvátí zrak cizince a tak říkajíc podplatí jeho úsudek — nás samy ale nesmí zaslepiti naproti tomu, co z úkrytů domovních na jevo vynáší neúprosná pravda nevývratných čísel. Ani sobě nemůžeme, když uvažujeme úkoly a povinnosti své, dost často položit otázku, kterým z nich náleží přednost: zdali těm, které jsou v nejužším příčinném svazku se zá- kladními podmínkami duševního a tělesného povznesení vrstev obyvatel- ských obcí velebce, či těm, které vlastnímu jádru pravého a zdravého kulturního života slouží toliko jako rámeček obrazu. Soukromohospodářský život má v tom směru své pravidlo, obecně za samozřejmé uznané, že nutnému náleží přednost. Může vlastně v životě veřejnohospodářském platnost míti pravidlo jiné? A v tom právě spočívá velká důležitost po- dobných vyšetření, jakým jest na př. příbytečná statistika pražská, že nám přivádějí jasně na paměť toto pravidlo, na něž snáze zapomínáme při správě kapsy veřejné, nežli při správě své kapsy vlastní. As the home, as the people — jaký byt, taký lid — praví anglické přísloví, a jest v něm notný kus pravdy, snad větší než v lecjakém jiném z podobných povšechných říkadel.

Mohli jsme s uspokojením vytknouti, kterak některé ze skutečností sociálně nepříznivých, které náš domácí velkoměstský život po stránce bytové vykazuje, osvědčují jistou tendenci zlepšovací, srovnáme-li je s čísly šetření dřívějších. Není pochyby, že čilý ruch stavební let posledních má o to zásluhu, třeba jen bezděčnou. Přece však značná dosud míra těch ne- dostatků ukazuje, že jest žádoucím i další potrvání ruchu toho, byť třeba ne veskrz v témže směru a duchu. Nesmíme totiž přehlédnouti, že tento ruch, jehož výlučným vodítkem jest soukromý výpočet výnosový, jen část zla dovede znenáhla překonat, že nedovede je odstraniti pro všechny

vrstvy obyvatelstva stejnoměrně, že je pro některé vůbec neodklidí. Zde dlužno nasaditi páky jiné, nežli páky soukromého podnikání. Jeť ještě jiný ráz stavebního ruchu, který — jak zejména některé příklady ciziny ukazují — nevyklučuje sice zhora záměry výnosové, ale podřizuje je zřetelům vyšším, obecně prospěšným. Označme jej jediným slovem: stavebnictví sociálně-politické. Příklady jiných zemí nám dokazují, že péče o přiměřená obydlí těch vrstev, jež nejvíce trpí bytovými svízeli velkoměstskými, předem tedy vrstev dělnických, dá se dobře srovnati s mírnými nároky výnosovými, ať se té péče chápou obce samy či rozličná dobrovolná spolčení. V těch směrech u nás čeká teprv svého rozřešení nejedna z potřeb, jež náleží k novověkým kulturním účelům velkoměstským. Nechceme-li se dopustiti nespravedlnosti, musíme arci doznati, že podrobnější zřetel na bytové potřeby chudých vrstev obyvatelských snadno mohl býti v Praze zatlačen, nežli utlumen v tísních celého toho velkého a náhlého návalu úkolů, které dolehly v posledních desetiletích na správu naší obce, a též nesmíme zapomenouti, že ani naše zákonodárství v té příčině nevyšinulo se dosud na úroveň časovou. Proto nebudiž vytčení toho nedostatku pojímáno jako výtka, nýbrž jako pouhý projev přesvědčení, všem nám asi společného, že budoucnost veliké Prahy, jež nám vesměs leží tak na srdci, jest podmíněna i vhodnými počiny, cíle vědomými rozhodnutími a zdárnými úspěchy v dotčeném důležitém oboru sociální politiky.
